

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Анна Константинова Трошева – Асенова

на дисертационен труд на тема:

**Дефицит на вниманието и хиперактивност и тяхното отражение върху
способността за учене при дислексия на развитието**

за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на
висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление
1.2. Педагогика, Докторска програма „Специална педагогика” (на
английски език)

Докторант: Хариклия Йоаннис Бриасули

Научен р-л: проф. д-р Цветанка Ценова

1. Съответствие на процедурата с действащата нормативна уредба.

Със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД-38-281/ 01.06.2023 г. съм определена за член на научно жури по процедурата за присъждане на ОНС „доктор” на Хариклия Йоаннис Бриасули, редовен докторант по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика) с обучение на английски език. На първото заседание на научното жури, проведено на 16.06.2023 г., на основание чл. 5, ал. 12 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, съм определена за рецензент.

Дисертационният труд е преминал успешно антиплагиатска проверка и е обсъден на заседание на катедра „Специална педагогика” като са спазени всички законови изисквания за откриване на процедура по публична защита.

Докторант Бриасули е представила всички документи на електронен и хартиен носител, необходими за защитата на дисертационния си труд, съгласно изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за приложението му и според Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Не са установени процедурни нарушения.

2. Общо биографично представяне на кандидата (образование, квалификации, професионален опит и др.)

Хариклия Йоаннис Бриасули завършва бакалавърска степен в Департамента по образователни науки и обучение в ранна детска възраст към Университета в Патра през 2008г, а през 2013г и магистърска степен по специална педагогика във ФНОИ,

Софийски университет. Професионалният ѝ опит е последователен като още от 2008 година работи като детски учител в частни и държавни детски градини, а от 2012 година като детски учител-специален педагог в различни детски градини в Атина, Игуменица и Кефалония, включително и в центрове за диагностика. Зачислена е в редовна докторантура по Специална педагогика във ФНОИ, Софийски университет на 15.02.2016 г. със Заповед РД-20-363/16.02.2016 и е отчислена на 15.02.2019г. Докторската степен и представената дисертация са логично продължение на професионалното израстване на кандидата.

3. Актуалност на проблематиката на дисертационния труд.

Дисертационния труд на Хариклия Йоаннис Бриасули е на интересна тема, разглеждаща ситуация на коморбидност на Дислексията на развитието и Синдрома на дефицит на вниманието и хиперактивност. Коморбидността на тези нарушения варира между 30 и 60% при различните им разновидности. Това е доста висок процент и фактът прави темата значима. Дисертацията разглежда практическите аспекти на обучението при ученици с дефицит на вниманието и хиперактивност и дислексия, което подчертава нейната важност.

4. Структура и съдържание на дисертационния труд.

Обемът на дисертацията е 175 стр. основен текст и приложения. Библиографията включва 295 актуални и значими източника на английски и гръцки език.

Теоретичният анализ е организиран в две глави, логично посветени на Синдрома на дефицит на вниманието и хиперактивност (първа глава) и на дислексия на развитието (втора глава). Последователно са представени исторически аспекти, дефиниции, класификации, симптоматика, етиология на двете нарушения. Докторантката подхожда адекватно при изясняване етиологията на нарушенията, опирайки се на актуални диагностични критерии. Въпреки причинно-следствения характер на подобни затруднения, ясно се подчертава, че наличието на едно от двете нарушения не може да бъде етиологичен фактор за появата на другото. Състоянието на коморбидност на две първични нарушения, т.е. паралелното съществуване на ADHD и дислексия у едно дете, е единствен възможен вариант на тяхното комбиниране и това е много важен елемент при диагностиката. Описани са съвременни диагностични критерии по DSM V, като за дислексията е направено и много добро съпоставяне с критериите по МКБ 10. Цитирани са значими изследвания, които показват значителен процент на коморбидност при ADHD и специфични нарушения на ученето или дислексия. Подробното описание на проблематиката и затрудненията при дефицита на внимание и хиперактивност е основа за задълбочен анализ на педагогическата проблематика в експерименталната част.

Обемът на теоретичната и експерименталната част на дисертацията е много добре балансиран.

Втората част на дисертацията, която е емпирична, започва с трета глава, представяща методология на изследването. Главата започва с аргументиране на базата на теоретични данни на значимостта на планираното изследване. Коректно са формулирани цел и задачи, три хипотези. Поставените цели, съответстват на следните хипотези:

Хипотеза 1: Очакваме учениците с ADHD да имат значителни проблеми с четенето, писането/правописа и смятането.

Хипотеза 2: Очакваме, че трудностите, с които се сблъскват учениците с ADHD в областите на четене, писане, правопис и аритметика, се различават значително по отношение на подтипа на ADHD

Хипотеза 3: Очакваме, че оценката на ADHD и симптомите на обучителни затруднения се различава значително по отношение на демографските характеристики на учителите (напр. пол, възраст, години на трудов опит, образователно ниво).

За да проучи колко често срещани при ученици с ADHD са нарушенията на четенето, писането, правописа и математиката, докторантът използва анкетиране на учители. Съставен е въпросник, съдържащ демографски въпроси за участниците и два други въпросника. Чрез първия включен въпросник Vanderbilt ADHD Diagnostic Teacher Rating се оценяват поведения, свързани с дефицит на внимание и хиперактивност, а чрез втория Learning Disability Evaluation Scale - Renormed Second Edition (LDES-R2) тези на нарушенията в ученето. Целта е чрез тези инструменти да се оценят наличните симптоми на коморбидните нарушения и честотата на различните им подвидове. Оценявам избора на инструмент на изследването като подходящ, тъй като и двата използвани въпросника са създадени именно за оценка на нарушенията от педагогически специалисти и са удачно комбинирани от дипломантката.

Така съставеният общ въпросник е попълнен от 101 учители. Не става ясно по какъв начин е разпространен въпросникът (на хартия, по е-мейл или чрез интернет платформи).

Резултатите са статистически обработени чрез програмата SPSS 25 като са приложени t-тестове за две независими, one-way ANOVA, коефициент на корелация на Pearson и метода на множествена линейна регресия.

Получените резултати са представени в четвърта глава, озаглавена аналогично. Те са онагледени в 32 диаграми и 35 таблици и са придружени от кратък коментар. Повечето от участвалите в изследването учители са специални педагози, а 31% са общообразователни учители. Прави впечатление, че като цяло в училищата на изследваните учители има много малко деца с диагноза ADHD (средно 3,7), което поставя под съмнение тяхната оценка. Самите резултати от въпросника са оценени в следните категории:

1. Поведение на ADHD

- Подтип с нарушено внимание
 - Подтип хиперактивност/импулсивност
 - Подтип опозиционно-предизвикателно и поведенческо нарушение
 - Подтип тревожност и депресия
2. Поведение на нарушение на ученето
- Нарушение на четенето
 - Нарушение на писането
 - Нарушение на правописа
 - Нарушение на математическите умения.

Направени са корелации и съпоставки между различните подтипове вътре в групата и всички комбинации на подтиповете между двете групи. Проследено е и влиянието на демографските характеристики на оценяващите учители.

Петата глава, озаглавена „Дискусия и изводи“ съдържа следните параграфи: 1. дискусия, 2. обобщени изводи, в които се коментират хипотезите и водещите изводи на изследването, 3. Ограничения , 4. Приноси и 5. Заключение.

5. Научнотеоретични и практико-приложни приноси.

Представени са 3 приноса с теоретичен характер и 5 приноса с практически характер. Като цяло приемам посочените приноси, но мнението ми е, че част от тях могат да се обединят и преформулират.

Приносите с теоретичен характер за мен са в следните области:

- Подчертава се връзката между различните подтипове ADHD и специфичните за тях затруднения в обучението. Този принос съвпада с формулирания в дисертацията принос 1, но се отнася за общото научно познание, а не само за изследванията в Гърция;
- Високата честота на съвпадения между симптоматиката на ADHD и дислексията е подчертана чрез литературния анализ (принос 2 от дисертацията);
- Важността на изследването за теорията и диагностиката в Република Гърция поради иновативността си за региона.

За основателни признавам следните приноси с практико-приложен характер:

1. Настоящото изследване е пионер в използването на Vanderbilt ADHD Diagnostic Teacher Rating Scale в Гърция и популяризира приложението му;

2. Фактът, че демографските характеристики на учителите не влияят върху оценката чрез Vanderbilt ADHD Diagnostic Teacher Rating Scale и Learning Disability Evaluation Scale - Renormed Second Edition (LDES-R2) доказва ползите и възможностите за диагностичното им приложение.
3. Направените съпоставки между двете коморбидни нарушения и изводите от тях намират приложение за превенция на нарушенията на ученето и включването на децата с ADHD в програми за ранна интервенция и ресурсна педагогическа подкрепа (приноси 3,4 и 5)

6. Автореферат.

Авторефератът е с обем от 49 страници основен текст и 11 страници посветени на приноси, публикации и литературна справка. В него е отразено коректно съдържанието на дисертацията. Умението на докторанта да представи ясно и синтезирано основни теоретични твърдения, както и методиката на изследването и изводите, показва задълбочено познаване на материята, прецизност на мисълта и изказа.

7. Публикации по темата на дисертацията

Представена е библиографска справка и текстовете на 3 самостоятелни публикации по темата на дисертацията, което отговаря на изисквания. Всички те са в сборници на Софийския университет, едната е от 2018г и две от 2019г. Темите и съдържанието на статиите хронологично и логично представят етапи от научните търсения и резултатите от изследването по дисертационния труд.

8. Лични впечатления.

Познавам Хариклия Бриасули от вътрешната защита на дисертацията ѝ пред катедра Специална педагогика. Мнението, което съм си изградила за нея е за добър и мотивиран професионалист, отговорен изследовател и специалист със собствена позиция.

Фактът, че в окончателния вариант на дисертацията е взела под внимание повечето от отправените в отзива от мен препоръки, които имаха препоръчителен характер, затвърждава гореописаното мнение за задълбочен и отговорен изследовател.

9. Бележки, препоръки и въпроси.

Представената дисертация е с класическа структура, отличен научен стил и логично изложение, показва много добри умения за научно-изследователска дейност.

Препоръките ми от технически и структурен характер, които отправих на вътрешната защита са отразени в окончателния вариант на дисертацията и нямам други такива.

По отношение по-коректното и ясно описание на методиката на изследването, остават неизяснени няколко момента:

- по какъв начин е разпространен въпросникът сред учителите;

- какво или кого точно са оценявали учителите, чрез попълване на въпросника – отговаряли са по принцип на въпросите, оценявали са конкретен ученик с проблемно поведение или оценявали са ученик с диагноза ADHD, когото обучават, или друго...

С тези елементи са свързани и въпросите ми:

1. По какъв начин е разпространен въпросника?

2. Ако правилно съм разбрала, част от учителите нямат в училищата си ученици с ADHD. Ако е така, кого са оценявали те чрез попълване на въпросника?

Имам и трети въпрос, свързан с практическото приложение на резултатите от дисертацията:

3. След като педагогическата квалификация на учителите няма отношение към оценяването на учениците с ADHD и дислексия чрез използваните въпросници, как мислите: необходимо ли е да се повиши квалификацията на учителите за работа с ученици с ADHD и дислексия и ако отговорът е положителен – каква ще е целта на това обучение?

10. Заключение.

Представеният за рецензиране дисертационен труд, разработен от докторант Бриасули, е съобразен с изискванията за написване на подобен род научни трудове. На основата на доказаните качества за самостоятелно научно изследване и стойността на проведеното такова, давам своята положителна оценка и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Хариклия Йоаннис Бриасули в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика).

30.08.2023.

Рецензент:

Доц. д-р Анна Трошева - Асенова